

Martin Heidegger: Το τέλος της φιλοσοφίας και η αποστολή της σκέψης

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Έτος 3, 1978, τεύχη 18-29 / Φιλοσοφία

<https://epopteia.gr/28/martin-heidegger-to/>

Εποπτεία, τεύχος 18, Ιανουάριος 1978. *Μετάφραση: Λίλα Σκάμη*

Αυτός ο τίτλος ονομάζει την προσπάθεια ενός στοχασμού που παραμένει στο βάθος του ερωτηματικός. Οι ερωτήσεις είναι τόσες, όσες και οι δρόμοι προς μία δυνατή απάντηση. Μια τέτοια απάντηση, εάν υπήρχε απάντηση, θα έπρεπε να συνίσταται σ' ένα μετασχηματισμό της σκέψης κι όχι σε μιαν απλή αναγγελία αναφερόμενη σ' ένα ήδη δοσμένο θέμα.

Το κείμενο που ακολουθεί, αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου πλαισίου. Ξαναπιάνει μια προσπάθεια που απ' το 1930 δεν έπαψε ποτέ ν' ανανεώνεται: αυτήν, του να δώσει μια μορφή πιο ριζοσπαστική στο ερώτημα που ετέθη από το Sein und Zeit, δηλαδή του να υποβάλλει την ερώτηση που πραγματεύεται τό SuZ σε εμμενή κριτική. Μέσω αυτής, θα πρέπει να διαλευκανθεί σε τι το καθαυτό κριτικό ερώτημα, αυτό που ερευνά για να διακρίνει ποια μπορεί να είναι η καθαυτό αποστολή της σκέψης, δεν μπορεί να πάψει να ανήκει με κάθε αναγκαιότητα στην ίδια τη σκέψη. Συνεπώς, η προσπάθεια που αναλήφθηκε μέ τό SuZ θα μπορούσε να χρειαστεί ν' αλλάξει τίτλο.

Παρουσιάζονται δύο ερωτήσεις:

- 1) Σε τι η φιλοσοφία στη σημερινή εποχή μπηκε στο τελικό της στάδιο;
- 2) Ποιά αποστολή, στο τέλος της φιλοσοφίας επιφυλάσσεται στή σκέψη;

Σε τι η φιλοσοφία, στη σημερινή εποχή μπήκε στο τελικό της στάδιο;

Φιλοσοφία σημαίνει μεταφυσική. Η μεταφυσική θεωρεί το ον στο σύνολό του –τον κόσμο, τον άνθρωπο, τον θεό– κυττάζοντας προς το είναι, κρατώντας δηλαδή, το βλέμμα στηλωμένο στην άρθρωση του όντος μέσα στο είναι. Θεωρεί το ον σαν ον, στον κόσμο της αναπαράστασης που η αποστολή του είναι: να βασίσει. Γιατί το είναι του όντος, από την αρχή της φιλοσοφίας και μέσα στην ίδια την αρχή, εκδηλώθηκε σαν Grund. Το Grund, το βάθος ή θεμέλιο, είναι από εκεί απ' όπου το ον σαν τέτοιο, στο γίνεσθαι του, στην εξαφάνισή του και στη μονιμότητά του, είναι αυτό που είναι και όπως είναι, σαν επιδεκτικό γνώσης, ανάληψης και επεξεργασίας. Εφ' όσον υπάρχει το θεμέλιο, το είναι οδηγεί το ον στην παραμονή του στην παρουσία. Το θεμέλιο εκδηλώνεται σαν κατάσταση παρουσίας του όντος. Η παρουσίαση που του αρμόζει συνίσταται σ' αυτό που εκείνο προκαλεί να προκύψει, στην κατάσταση παρουσίας του, κάθε τι, που κάθε φορά και με τον τρόπο του είναι ήδη παρόν. Το θεμέλιο ανάλογα με την μορφή που παίρνει, στον καιρό του, ως κατάσταση παρουσίας, έχει τον θεμελιακό του χαρακτήρα μέσα στην οντική αιτιότητα του πραγματοποιημένου, μέσα στην υπερβατική δυνατοποίηση της αντικειμενικότητας των αντικειμένων, μέσα στη διαλεκτική μεσολάβηση της κίνησης του απόλυτου πνεύματος, της ιστορικής διαδικασίας της παραγωγής, μέσα στη θέληση δύναμης εγκαθιδρύνοντας τις αξίες.

Το διακριτικό σημείο της μεταφυσικής σκέψης, αυτής που εξετάζει βαθιά το ον ως το βάθος του, στηρίζεται σ' αυτό, έτσι ώστε μια παρόμοια σκέψη, ξεκινώντας απ' αυτό που είναι παρόν, το αντιπροσωπεύει μέσα στην κατάσταση της παρουσίας του και έτσι το εκθέτει αρχίζοντας απ' το θεμέλιό του, σαν καλά θεμελιωμένο.

Τι θέλουμε να πούμε τώρα μιλώντας για το τέλος της φιλοσοφίας; Καταλαβαίνουμε πολύ εύκολα το τέλος ενός πράγματος, κάτω από καθαρά αρνητική έννοια, σαν απλή παύση, σαν σταμάτημα μιας διαδικασίας, εάν όχι σαν διάλυση και αδυναμία. Αντίθετα, η

έκφραση «τέλος της φιλοσοφίας» σημαίνει την τελείωση της μεταφυσικής. Εντούτοις, τελείωση δεν είναι εδώ τελειοποίηση με την έννοια ότι η φιλοσοφία, στο τελικό της στάδιο θα έπρεπε να έχει φθάσει στην πιο ολοκληρωμένη της τελειότητα. Δεν είναι μόνο το πρότυπο που μας λείπει για να μας επιτρέψει να εκτιμήσουμε την τελειότητα μιας περιόδου της μεταφυσικής σε σχέση με μια άλλη περίοδο... Δεν μας έχει δοθεί κανένα δικαίωμα μέσα στο απόλυτο για να διατυπώσουμε εκτιμήσεις αυτού του είδους. Η σκέψη του Πλάτωνα δεν είναι τελειότερη απ' αυτήν του Παρμενίδη. Η φιλοσοφία του Hegel δεν είναι πιο τέλεια απ' αυτήν του Kant. Κάθε εποχή της φιλοσοφίας έχει τη δική της αναγκαιότητα. Το ότι μια φιλοσοφία είναι αυτή που είναι πρέπει να το αναγνωρίσουμε χωρίς να ζητάμε περισσότερα. Αλλά δεν είναι δική μας δουλειά να θεωρούμε τη μια καλύτερη απ' την άλλη, μας επιτρέπεται να το κάνουμε μόνο όταν πρόκειται για διαφορετικές Weltanschauungen.

Η παλιά σημασία της γερμανικής λέξης Ende (τέλος), είναι ίδια μ' αυτήν της λέξης Ort (τόπος): Von einem Ende zum anderen σημαίνει: από τον ένα τόπο στον άλλον απ' τη μια άκρη στην άλλη. Το τέλος της φιλοσοφίας είναι τόπος – αυτός στον οποίο συγκεντρώνεται το σύνολο της ιστορίας της μέσα στην απώτατη δυνατότητά του. Τελείωση σημαίνει αυτή τη συγκέντρωση σ' ένα μοναδικό τόπο. Απ' τη μια άκρη της φιλοσοφίας στην άλλη, η σκέψη του Πλάτωνα παραμένει κάτω από διαφορετικές μορφές, καθοριστική. Η μεταφυσική είναι πλατωνισμός από πάνω μέχρι κάτω. Ο ίδιος ο Nietzsche χαρακτηρίζει τη φιλοσοφία του σαν αναστροφή του πλατωνισμού. Με την αναστροφή της μεταφυσικής, ήδη συμπληρωμένης με τον Karl Marx, τελειώνεται η ακρότατη δυνατότητα της φιλοσοφίας. Η φιλοσοφία μπήκε στο τελικό της στάδιο. Κάθε προσπάθεια της φιλοσοφικής σκέψης δεν μπορεί σήμερα πλέον να καταλήξει παρά σ' ένα ποικίλο παιχνίδι επιγονικών αναγεννήσεων. Το τέλος της φιλοσοφίας θα ήταν λοιπόν έτσι, παρ' όλο που θα είχαμε παύση αυτού του τρόπου σκέψης; Αλλά ας μην προχωρούμε τόσο γρήγορα.

Τέλος σημαίνει τελείωση, συγκέντρωση στις ακρότατες

δυνατότητες. Αυτές τις δυνατότητες τις σκεπτόμαστε με πολύ στενό τρόπο όσο περιοριζόμαστε να περιμένουμε ένα ξεδίπλωμα νέων φιλοσοφιών στο παλιό στύλ. Θα ήταν σα να ξεχνούσαμε ότι ήδη απ' την εποχή της ελληνικής φιλοσοφίας ένα χαρακτηριστικό εμφανίζεται: ή εξέλιξη διαφόρων επιστημών μέσα στον ορίζοντα που ανοίχτηκε απ' τη φιλοσοφία. Η εξέλιξη των επιστημών είναι σύγχρονα, η απελευθέρωσή τους απ' τη φιλοσοφία και η εγκαθίδρυση της αυτάρκειάς τους. Αυτό το φαινόμενο ανήκει στην τελείωση της φιλοσοφίας. Σήμερα, το ξεδίπλωμά της μεσουραναί σ' όλους τους τομείς του όντος. Δίνει την εντύπωση ότι δεν είναι παρά αποσύνθεση της φιλοσοφίας, αλλά στην πραγματικότητα είναι η τελείωση.

Ας αρκεστούμε ν' αναφέρουμε εδώ τη χειραφέτηση της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας που έγινε πολιτιστική, το ρόλο της λογικής σαν λογιστικής και σημαντικής. Η φιλοσοφία γίνεται επιστήμη του ανθρώπου, επιστήμη όλων εκείνων που μπορούν να γίνουν, για τον άνθρωπο, αντικείμενο της τεχνικής του, με την οποία εγκαθίσταται μέσα στον κόσμο επεξεργαζόμενος αυτήν μ' όλους τους διάφορους τρόπους παραγωγής (fabrication) που τον διαμορφώνουν. Όλο αυτό πραγματοποιείται παντού πάνω στη βάση και σύμφωνα με τους κανόνες της επιστημονικής εκμετάλλευσης όλων των τομέων του όντος. Δεν είναι ανάγκη να είναι κανείς προφήτης για ν' αναγνωρίσει ότι οι σύγχρονες επιστήμες στην προσπάθεια εγκατάστασής τους, δεν θ' αργήσουν να προσδιοριστούν και καθοδηγηθούν από τη νέα επιστήμη της βάσης, την κυβερνητική. Αυτή η επιστήμη αντιστοιχεί στον καθορισμό του ανθρώπου σαν είναι του οποίου η ουσία είναι η δραστηριότητα σε κοινωνικόν περιβάλλον. Πράγματι, είναι η θεωρία που έχει σαν αντικείμενο την ανάληψη του δυνατού προγραμματισμού και της οργάνωσης της ανθρώπινης εργασίας. Η κυβερνητική μετασχηματίζει την ομιλία σε μέσο ανταλλαγής μνημάτων και μαζί μ' αυτήν, τις τέχνες σε αυτενεργά εργαλεία για σκοπούς πληροφόρησης.

Η ανάλυση της φιλοσοφίας σε τόσες αυτόνομες επιστήμες, και εντούτοις πάντα περισσότερο αποφασιστικά διεπικοινωνιακές,

είναι η νόμιμη τελείωση της φιλοσοφίας. Η φιλοσοφία τελειώνει στη σημερινή εποχή. Βρήκε τον χώρο της στην επιστημονική θεώρηση της ανθρωπότητας που δρα σε κοινωνικό περιβάλλον. Το θεμελιακό σημείο αυτού του κοινωνικού καθορισμού είναι εξ άλλου ο κυβερνητικός του χαρακτήρας δηλαδή ο τεχνικός. Θα πρέπει να υποθέσουμε ότι η ανάγκη αμφισβήτησης της σύγχρονης τεχνικής φθείρεται καθ' όσο η τεχνική εντείνει την πίεση της αποφασιστικότερα και βασιλεύει πιο αποκλειστικά πάνω στα φαινόμενα του σύμπαντος και πάνω στην περιοχή που καταλαμβάνει σ' αυτό ο άνθρωπος!

Οι επιστήμες ερμηνεύουν σύμφωνα με τους κανόνες της επιστήμης, δηλαδή απ' την άποψη της τεχνικής, όλα αυτά που μέσα στην υφή τους θυμίζουν ακόμα ότι προέρχονται απ' τη φιλοσοφία. Τις κατηγορίες στις οποίες κάθε επιστήμη παραμένει υποκείμενη για τη διάρθρωση και την οριοθεσία της περιοχής της αντικειμενικότητάς της τις συμπεριλαμβάνει σαν εργαλεία που είναι οι υποθέσεις της εργασίας. Η αλήθεια τους δεν μετριέται απλά με μόνη την ικανότητα της πραγματοποίησης που η εφαρμογή τους πραγματοποιεί στο εσωτερικό της προόδου της έρευνας. Η επιστημονική αλήθεια είναι αυστηρά υπερθετέα στην αποτελεσματικότητα αυτής της πραγματοποίησης. Αυτό που η φιλοσοφία στη διάρκεια της ιστορίας της προσπάθησε εδώ κι εκεί και κάθε φορά με τρόπο ανεπαρκή, να εκθέσει τις οντολογίες διάφορων περιοχών του όντος (φύση, ιστορία, δίκαιο, τέχνη), το επωμίζονται τώρα οι επιστήμες σαν καθαυτό αποστολή τους. Το ενδιαφέρον τους προσηλώνεται στις διαρθρωτικές έννοιες, απαραίτητες κάθε φορά για το πεδίο αντικειμενικότητας που τους επισυνάπτεται. «θεωρία» σημαίνει τώρα: υπόθεση των κατηγοριών στις οποίες δεν παραχωρείται παρά κυβερνητική λειτουργία ενώ στερούνται κάθε οντολογικής σημασίας. Εν πάση περιπτώσει, στην υπόθεση την οποία δεν μπορούν να μην κάνουν στις μερικώτερες κατηγορίες τους πάλι οι επιστήμες συνεχίζουν να μιλούν για το είναι του όντος. Περιορίζονται στο να μην το ομολογούν. Απ' εκεί και πέρα μπορούν να αρνηθούν τη φιλοσοφική τους καταγωγή· αλλά δεν μπορούν να την απορρίψουν. Γιατί αυτό που μιλάει πάντα μέσα σε ό,τι οι επιστήμες έχουν το επιστημονικό είναι η

καταγωγή τους από τη φιλοσοφία.

Το τέλος της φιλοσοφίας διαγράφεται σαν θρίαμβος του εξοπλισμού ενός κόσμου καθ' όσον αυτός είναι υποταγμένος στις προσταγές μιας τεχνικοποιημένης επιστήμης. Τέλος της φιλοσοφίας σημαίνει: αρχή του παγκόσμιου πολιτισμού εφ' όσον βασίζεται στη δυτική ευρωπαϊκή σκέψη.

Αλλά μήπως το τέλος της φιλοσοφίας με την έννοια της ανάλυσής της σε επιστήμες αποτελεί ήδη αυτό το ίδιο την πιο τελειωμένη εκπλήρωση όλων των δυνατοτήτων μέσα στις οποίες τοποθετείται η σκέψη, αυτή που πήρε την κατεύθυνση της φιλοσοφίας; Ή μήπως υπάρχει για τη σκέψη, εντός απ' την **ύστατη** δυνατότητα που μόλις χαρακτηρίσαμε (δηλαδή την ανάλυση της φιλοσοφίας στην ανάπτυξη των τεχνικοποιημένων επιστημών), μια **πρώτη** δυνατότητα όπου η φιλοσοφική σκέψη θα μπορούσε βέβαια να βρει διέξοδο, αλλά που δεν ήταν εντούτοις σε θέση, ως φιλοσοφία να τολμήσει και να επιχειρήσει;

Αν ήταν έτσι, θα έπρεπε μέσα στη φιλοσοφία, μέσα σ' όλη της την ιστορία απ' την αρχή ως το τέλος, να υπάρχει μια ακόμα αποστολή για τη σκέψη, αποστολή στην οποία ούτε η φιλοσοφία ως μεταφυσική, ακόμα λιγώτερο οι επιστήμες που απορρέουν απ' αυτήν, δεν θα μπορούσαν να εισχωρήσουν.

Για τούτο θέτομε αυτή τή δεύτερη ερώτηση:

II

Ποιά αποστολή στο τέλος της φιλοσοφίας επιφυλάσσεται ακόμα στη σκέψη;

Η απλή υπενθύμιση μιας τέτοιας αποστολής της σκέψης δεν μπορεί παρά σίγουρα να επιφέρει σύγχυση. Σκέψη που δεν θα μπορούσε να είναι ούτε μεταφυσική ούτε επιστήμη;

Αποστολή που, απ' την αρχή της φιλοσοφίας και απ' το ίδιο το γεγονός αυτής της αρχής, θα ήταν κλειστή στη φιλοσοφία; Και που θα παρέμενε, από κει και πέρα αδιάκοπα και συνεχώς

περισσότερο στα επόμενα χρόνια κρατημένη σε κάλυψη;

Αποστολή της σκέψης, που κατά τα φαινόμενα θα περιλάμβανε τη διαβεβαίωση ότι η φιλοσοφία δεν θα είναι στο ύψος αυτού που είναι η καθαυτό αποστολή της σκέψης και συνεπώς δεν είναι παρά η ιστορία μιας παρακμής;

Μήπως δεν είναι αυτή η έκφραση μιας οίησης που θα διατεινόταν ότι υψώνεται ακόμα πιο πάνω απ' αυτό που υπήρξε το μεγαλείο των στοχαστών τής φιλοσοφίας;

Τέτοια είναι η υπόνοια που εμφανίζεται. Αλλά είναι εύκολο ν' αποδοθεί δικαιοσύνη. Γιατί κάθε απόπειρα να στρέψει κανείς το βλέμμα προς την αποστολή, ίσως, της σκέψης γυρίζει πίσω για να λάβει υπόψη το σύνολο που είναι η ιστορία της φιλοσοφίας. Από τούτο και μόνο μια τέτοια σκέψη αναγκαία παραμένει πολύ πιο χαμηλά απ' το μεγαλείο των φιλοσόφων. Είναι οπωσδήποτε κάτι λιγώτερο απ' τη φιλοσοφία. Λιγώτερο επίσης, γιατί αυτή τη σκέψη, ακόμα πιο αποφασιστικά απ' ότι μέχρι τώρα τη φιλοσοφία, η άμεση ενέργεια όπως επίσης και η έμμεση ενέργεια στην κοινή περιοχή που φέρει το αποτύπωμα της τεχνικοποιημένης επιστήμης της βιομηχανικής εποχής μας, δεν μπορούν παρά να την απαρνηθούν.

Αλλά πριν απ' όλα, αυτή η σκέψη, έστω κι αν είναι μόνο δυνατή, παραμένει αδύναμη γιατί η αποστολή της έχει το χαρακτήρα προετοιμασίας και με κανένα τρόπο θεμελίωσης. Της αρκεί να προκαλέσει το ξύπνημα μιας διαθεσιμότητας του ανθρώπου για μια δυνατότητα της οποίας το πλαίσιο μένει σκοτεινό, και το μέλλον αβέβαιο. Εδώ βρίσκεται η σκέψη που αναφέρεται στη δυνατότητα ότι ο παγκόσμιος πολιτισμός, αυτός που μόλις αρχίζει, ξεπερνά μια μέρα το σχήμα του οποίου φέρει την τεχνική, επιστημονική και βιομηχανική σφραγίδα σαν το μοναδικό μέτρο του ανθρώπου μέσα στον κόσμο— ότι το ξεπερνά όχι βέβαια με τα ίδια της τα μέσα και τις ίδιες της τις δυνάμεις, αλλά ξεκινώντας από τη διαθεσιμότητα των ανθρώπων για ένα προορισμό για το οποίο, πάντοτε ένα κάλεσμα που έχει ή όχι ακουστεί δεν παύει να φτάνει ως εμάς, τους ανθρώπους στο κέντρο ενός διαχωρισμού που

δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί.

Όχι λιγώτερο αβέβαιο παραμένει τούτο: ο παγκόσμιος πολιτισμός σε λίγο θα καταστραφεί ξαφνικά; Ή μήπως θα σταθεροποιηθεί για μεγάλο διάστημα, χωρίς καμιά ανάπαυση σ' αυτό που παραμένει, αλλά στραμμένος περισσότερο στη διοργάνωση μιας άενης αλλαγής όπου το νέο παραχωρεί τη θέση του στο ακόμα νεώτερο; Η σκέψη που δεν είναι παρά προετοιμασία δεν θέλει ούτε μπορεί να προβλέψει κανένα μέλλον. Επιχειρεί μόνο απέναντι στο παρόν, να κάνει ν' ακουστεί σ' ένα προανάκρουσμα κάτι, που απ' τα βάθη των αιώνων, ακριβώς στην αρχή της φιλοσοφίας, ειπώθηκε ήδη γι' αυτήν χωρίς να το έχει από μόνη της σκεφθεί. Ας αρκεστούμε προς το παρόν, με τη συντομία της τοποθέτησης, να σημάνουμε προς αυτήν την κατεύθυνση. Για να γίνει αυτό, θα ζητήσουμε απ' την ίδια τη φιλοσοφία μια ένδειξη, που μας προσφέρει.

Η ερώτηση για την αποστολή της σκέψης, σημαίνει να καθορίσουμε, μέσα στον ορίζοντα της φιλοσοφίας, αυτό που αφορά τη σκέψη, αυτό που για τη σκέψη δεν παύει να είναι ερώτηση, αυτό που είναι το κεντρικό σημείο της ερώτησης. Αυτό εκφράζεται στα γερμανικά με τη λέξη *Sache*: το θέμα προς συζήτηση.

Να λοιπόν που η φιλοσοφία συγκέντρωσε από μόνη της τη σκέψη zur *Sache selbst* [στο πράγμα το ίδιο]. Δηλαδή γαλλικά: *a son affaire propre*. Αυτό το κάλεσμα, μπορούμε να το ακούσουμε στον πρόλογο που ο Hegel τοποθέτησε στην αρχή του έργου που δημοσιεύθηκε στα 1807 με τίτλο: το Σύστημα της επιστήμης, μέρος πρώτο: *Η Φαινομενολογία του πνεύματος*. Αυτός ο πρόλογος δεν είναι προεισαγωγή στη Φαινομενολογία, αλλά στο Σύστημα της Επιστήμης, στο σύνολο της φιλοσοφίας. Το κάλεσμα zur *Sache selbst* αξίζει τελικά και αυτό σημαίνει όσο αφορά την αποστολή, (*der Sache nach*), πρωταρχικά, στην Επιστήμη της Λογικής.

Μέσα στο κάλεσμα του zur *Sache selbst*, ο τόνος μπαίνει στο *selbst*. Σε πρώτη προσέγγιση, το κάλεσμα έχει τη σημασία μιας προειδοποίησης. Ό,τι δεν σχετίζεται με την καθαυτό αποστολή της φιλοσοφίας απορρίπτεται. Σ' αυτά ανήκουν οι απλές απόψεις

για το σκοπό της φιλοσοφίας, αλλά επίσης και οι απλές διαπιστώσεις πάνω στα αποτελέσματα της φιλοσοφικής σκέψης. Τόσο οι μεν όσο και οι δε, περιορισμένες στον εαυτό τους, δεν συνιστούν το πραγματικό σύνολο της φιλοσοφίας, που είναι αυτό το όλο στο γίγνεσθαί του. Εμφανίζεται έτσι, στην παρουσίαση που εκθέτει σημείο με σημείο την εξέλιξη της αποστολής. Μόνο έτσι, η αποστολή της φιλοσοφίας προκύπτει «από μόνη της» ολοκληρωτικά. Αυτή η αποστολή όμως είναι η υποκειμενικότητα. Με το *ego cogito* του Descartes, λέει ο Hegel, για πρώτη φορά η φιλοσοφία βαδίζει σε σταθερό έδαφος και μπορεί αληθινά να αισθάνεται στην ίδια της την περιοχή. Εάν με το *ego cogito* ως *subjectum* κατ' εξοχήν, επιτυγχάνεται το *fundamentum absolutum* τότε αυτό σημαίνει: το υποκείμενο είναι το υποκείμενον μετατεθειμένο μέσα στη συνείδηση, είναι αυτό που είναι αληθινά παρόν, αυτό που, στην παραδοσιακή γλώσσα της φιλοσοφίας, φέρει το μάλλον ακαθόριστο όνομα *substance* [ουσία].

Όταν ο Hegel, στον πρόλόγό του, (έκδ. Hoffmeister σελ. 19) εξηγεί ότι «το αληθές της φιλοσοφίας δεν πρέπει να συλλαμβάνεται και εκφράζεται σαν ουσία αλλά και επίσης οπωσδήποτε σαν υποκείμενο», αυτό σημαίνει: το είναι του όντος, η κατάσταση παρουσίας εκείνου που είναι παρόν, είναι τότε μόνο εμφανές και πέραν αυτού στην ολοκλήρωσή του, όταν αυτή η κατάσταση παρουσίας σαν τέτοια προσωποποιείται για τον εαυτό της στην απόλυτη ιδέα. Αλλά κατά τον Descartes *idea* θα πει *perceptio*. Το γίγνεσθαί του είναι έως τον εαυτό του λαμβάνει χώρα στη θεωρητική διαλεκτική. Η κίνηση της σκέψης, η μέθοδος, αυτό είναι λοιπόν το *Sache selbst*. Το κάλεσμα *zur Sache selbst* επιζητεί, συμφωνώντας με την αποστολή – τη μέθοδο της φιλοσοφίας.

Αυτό που εντούτοις είναι η αποστολή της φιλοσοφίας να που σταματάει ήδη με το ξεκίνημα. Η αποστολή της φιλοσοφίας σαν μεταφυσική, είναι το είναι του όντος, η κατάσταση παρουσίας του με τη μορφή της ουσιακότητας και της υποκειμενικότητας. Έναν αιώνα αργότερα, το κάλεσμα *zur Sache selbst*, το ακούμε πάλι στο Δοκίμιο του Husserl: *Η φιλοσοφία ως αυστηρή επιστήμη.*

Δημοσιεύτηκε στον πρώτο τόμο του περιοδικού Logos στα 1910-11 (σελ. 299 κ.ε.). Πάλι το κάλεσμα έχει αρχικά την έννοια της προειδοποίησης. Αλλά εδώ σκοπεύει προς μια τελείως διαφορετική από τον Hegel κατεύθυνση. Σκοπεύει τη νατουραλιστική ψυχολογία που λέει ότι είναι η πραγματική επιστημονική μέθοδος για εξερεύνηση της συνείδησης. Αλλά αυτή η μέθοδος κόβει ήδη απ' την αρχή την πρόσβαση προς τα φαινόμενα της αναφορικής συνείδησης. Αλλά το κάλεσμα zur Sache selbst σύγχρονα μας προειδοποιεί κατά του ιστορικισμού που σκορπίζεται και χάνεται σε συζητήσεις πάνω στις διάφορες απόψεις της φιλοσοφίας και στην κλιμάκωση τύπων των Weltanschauungen. Σχετικά μ' αυτό ο Husserl λέει υπογραμμίζοντάς το (σελ. 340): «Δεν είναι από τις φιλοσοφίες αλλά από τις καταστάσεις των πραγμάτων (sachen) και των προβλημάτων που πρέπει να δίνεται η ώθηση για έρευνα».

Αλλά ποια είναι η αποστολή της φιλοσοφικής έρευνας; Για τον Husserl όπως και για τον Hegel και σύμφωνα με την ίδια την παράδοση, είναι η υποκειμενικότητα της συνείδησης. Οι Καρτεσιανοί Στοχασμοί δεν ήταν για τον Husserl μόνο το θέμα των διαλέξεων που έδωσε στο Παρίσι το Φλεβάρη του 1929, αλλά το πνεύμα τους, από την εποχή που ακολουθεί άμεσα τις Logische Untersuchungen, δεν έπαψε να συντροφεύει ως το τέλος τη γεμάτη πάθος περίοδο των φιλοσοφικών του ερευνών. Στην αρνητική του όπως επίσης και στη θετική του έννοια, το κάλεσμα zur Sache selbst έχει σαν άξονα τη σταθεροποίηση και επεξεργασία της μεθόδου, την κινητοποίηση που μόνη αυτή επικοινωνεί με τα πράγματα (sache) της φιλοσοφίας, τη δυνατότητα της ν' αποδοθεί σε κανόνες. Για το Husserl, «η αρχή όλων των αρχών», είναι πριν απ' όλα, όχι μια αρχή που αφορά το περιεχόμενο του πράγματος αλλά μια μεθοδολογική εντολή (précepte). Στην εργασία του, του 1913: Ιδέες για μια καθαρή φαινομενολογία και μια φαινομενολογική φιλοσοφία ο Husserl αφιέρωσε μια ολόκληρη παράγραφο στον καθορισμό της «αρχής όλων των αρχών» (§ 24). Υποστηρίζοντας σταθερά αυτήν την αρχή, λέει ο Husserl (σελ. 44) καμιά φανταστική θεωρία δεν μπορεί να μας παραπλανήσει». Η «αρχή όλων των αρχών» αναγγέλεται έτσι:

«Κάθε ενόραση πρωταρχικά προσφέρουσα [είναι] μια πηγή δικαίου για τη γνώση. Οτιδήποτε μας προσφέρεται με αρχικό τρόπο μέσα στην ενόραση πρωταρχικά (στη ζωντανή της πραγματικότητα για να πούμε έτσι) [πρέπει] απλώς να γίνεται αποδεκτή για εκείνο για το οποίο προσφέρεται αλλά επίσης μόνο στο εσωτερικό των ορίων μέσα στα όποια δίνεται· σαν ευρισκομένη εκεί...».

Η «αρχή όλων των αρχών» περιέχει τη θέση πρωτοκαθεδρίας της μεθόδου. Αυτή η αρχή αποφασίζει για την αποστολή η οποία μόνη μπορεί να απαντήσει και να ικανοποιήσει τη μέθοδο. Η «αρχή όλων των αρχών» επιζητεί την απόλυτη υποκειμενικότητα καθώς είναι η ίδια η αποστολή της φιλοσοφίας. Η υπερβατική αναγωγή στην απόλυτη υποκειμενικότητα δίνει και διασφαλίζει τη δυνατότητα θεμελίωσης, μέσα στην υποκειμενικότητα και μέσω αυτής, την αντικειμενικότητα όλων των αντικειμένων (το είναι του όντος), μέσα σε ό,τι η δομή και το περιεχόμενό τους έχει το αξιόλογο, δηλαδή μέσα στη σύστασή τους. Έτσι, η υπερβατική υποκειμενικότητα αποδεικνύεται σαν το «μοναδικό ον με απόλυτη αξία» (*Logique formelle et transcendante*, 1929 σελ. 240). Ίδιου τύπου με το είναι αυτού του όντος απόλυτης αξίας δηλαδή ίδιο είδος με την καθαυτό αποστολή της φιλοσοφίας είναι επίσης και η υπερβατική αναγωγή, σαν μέθοδος της «παγκοσμίου επιστήμης» της σύστασης του είναι του όντος.

Εδώ η μέθοδος δεν αρκείται στο να κατευθύνεται προς την αποστολή της φιλοσοφίας. Δεν αντιστοιχεί μόνο σ' αυτή την αποστολή όπως το κλειδί στην κλειδαριά. Ενυπάρχει μάλλον στην ίδια την αποστολή, γιατί είναι αυτή η «ίδια η αποστολή». Εάν ρωτήσει κανείς: από που προέρχεται η ακλόνητη νομιμότητα «της αρχής όλων των αρχών» τότε η απάντηση πρέπει να είναι: απ' την υπερβατική υποκειμενικότητα που έχει ήδη προϋποτεθεί σαν αποστολή της φιλοσοφίας.

Διαλέξαμε την αποσαφήνιση του καλέσματος: zur Sache selbst σαν οδηγό της κατεύθυνσης. Αυτό το κάλεσμα έπρεπε να μας βάλει στο δρόμο που οδηγεί σε καθορισμό της αποστολής της σκέψης στο τελικό στάδιο της φιλοσοφίας. Πού ακριβώς φτάσαμε; Στο να καταλάβουμε ότι για το κάλεσμα zur Sache selbst, έχει

προκαθοριστεί ό,τι αφορά την φιλοσοφία σαν καθαυτό της αποστολή. Η καθαυτό αποστολή της φιλοσοφίας, από τη σκοπιά του Hegel και του Husserl –και όχι μόνο τη δική τους– είναι η υποκειμενικότητα. Για το κάλεσμα, δεν είναι η αποστολή σαν τέτοια που φτάνει στο βάθος της συζήτησης, αλλά μάλλον η έκθεσή της αυτή, μέσω της οποίας είναι αυτή η ίδια το αντικείμενο παρουσίασης. Η θεωρητική διαλεκτική του Hegel είναι η κίνηση χάρη στην οποία η αποστολή σαν τέτοια φθάνει ως τον ίδιο της τον εαυτό, φτάνει μέσα στην κατάσταση παρουσιαστικότητας που της ανήκει. Η μέθοδος του Husserl τείνει να φέρει την αποστολή της φιλοσοφίας στην κατάσταση μέσα στην οποία είναι πρωταρχικά δοσμένη μέσα στην ύστατη σαφήνειά της δηλαδή: στην κατάσταση όπου εμφανίζεται σαν από μόνη της.

Οι δύο μέθοδοι είναι όσο γίνεται διαφορετικές.

Αλλά η αποστολή σαν τέτοια, αυτή που σκοπεύουν να εκθέσουν παρουσιάζοντάς την, είναι η ίδια, παρ' όλο που προσεγγίζεται με διαφορετικό τρόπο.

Αλλά σε τι μπορούν να μας βοηθήσουν αυτές οι διαπιστώσεις όσον αφορά το σχέδιό μας να στραφούμε προς την αποστολή της σκέψης; Δεν μας βοηθούν σε τίποτε όσο επιμένουμε σε μια απλή αποσαφήνιση του καλέσματος. Αν αντίθετα, ρωτάμε προς εκείνο που μέσα στο κάλεσμα zur Sache selbst παραμένει ανέγγιχτο από σκέψη, τότε, γίνεται δυνατό να μας κάνει να προσέξουμε κάπου αλλού: εκεί όπου η φιλοσοφία έφερε την καθαυτό της αποστολή στην απόλυτη γνώση και στην ύστατη σαφήνεια εκεί ακριβώς βρίσκεται, ίσως περισσότερο από κάθε άλλο σημείο, σε κάλυψη άλλο πράγμα, τέτοιο που και να το σκεφθούμε δεν μπορεί να ανήκει πλέον στη δικαιοδοσία της φιλοσοφίας.

Τι είναι λοιπόν αυτό που παραμένει ανέγγιχτο από σκέψη, τόσο στην καθαυτή αποστολή της φιλοσοφίας όσο και στη μέθοδο που δεν της ανήκει λιγώτερο; Η θεωρητική διαλεκτική είναι ένας τρόπος κατά τον οποίο η αποστολή της φιλοσοφίας ξεκινώντας απ' τον εαυτό της και για τον εαυτό της, μπαίνει στη διάσταση της

παρουσίας και εκεί εκτίθεται σαν παρόν. Μια τέτοια εμφάνιση συμβαίνει αναγκαστικά μέσα σε μια κάποια διαύγεια. Μόνο διά μέσου αυτής της διαύγειας αυτό που εμφανίζεται αφήνεται να γίνει ορατό, δηλαδή παρουσιάζεται. Αλλά αυτή η ίδια η διαύγεια αναπαύεται μέσα σε διάσταση ανοίγματος και ελευθερίας που της επιτρέπουν, σ' ένα τόπο ή σ' άλλο, σ' ένα χρόνο ή σ' άλλο, να φωτίζει. Η διαύγεια παίζει μέσα στο ανοικτό και εκεί παλεύει με τη σκιά. Εκεί όπου εμφανίζεται κάτι που έρχεται ενάντια σε κάτι άλλο, εκτός αν αυτά τα δύο παραμένουν το ένα απέναντι στο άλλο και επίσης εκεί όπου, μαζί με τον Hegel, αυτό το αντικαθρέφτισμα του ενός μέσα στο άλλο γίνεται θεωρητικό, εκεί ήδη κυριαρχεί το ανοικτό ενός τόπου, εκεί βρίσκεται ήδη σε αστάθεια ένας ελεύθερος χώρος. Είναι μόνο η ανοικτή χώρα μιας τέτοιας τοποθεσίας που μπορεί να προμηθεύσει ακόμα και στην πορεία της διαλογικής σκέψης, την πρόοδό της μέσω αυτού που προσπερνάει ενώ το σκέπτεται.

Ονομάζουμε στα γερμανικά αυτήν την κατάσταση ανοίγματος που μόνη κάνει δυνατό σε οτιδήποτε να αποδοθεί στην δράση και να μπορεί να δειχτεί: die Lichtung. Η γερμανική λέξη Lichtung γλωσσολογικά είναι μια λέξη φτιαγμένη για να ερμηνεύει τη γαλλική λέξη Clairiere [ξέφωτο]. Έχει γίνει σύμφωνα με το πρότυπο πιο παλαιών λέξεων όπως Waldung και Feldung.

Το Waldlichtung, το ξέφωτο του δάσους, το αντιλαμβάνεται κανείς, σε αντίθεση με το πυκνό πάχος του δάσους, που η πιο παλαιά γερμανική γλώσσα ονομάζει Dickung. Το ουσιαστικό Lichtung παραπέμπει στο ρήμα lichten. Το επίθετο licht είναι η ίδια λέξη με το leicht (ελαφρός). Etwas lichten σημαίνει: κάνω κάτι πιο ελαφρό, το κάνω ανοικτό και ελεύθερο, π.χ. ελευθερώνω σ' ένα μέρος το δάσος, το αραιώνω από τα δέντρα του. Το ελεύθερο διάστημα που έτσι εμφανίζεται, είναι το Lichtung. Το licht με την έννοια του ελευθέρου και ανοικτού δεν έχει τίποτε το κοινό, ούτε γλωσσολογικά, ούτε όσον αφορά το πράγμα υπό συζήτηση εδώ, με το επίθετο licht που σημαίνει διαυγές ή λαμπερό. Πρέπει να προσέξει κανείς για να καταλάβει καλά τη διαφορά μεταξύ Lichtung και Licht. Εν τούτοις, παραμένει η

δυνατότητα μιας βαθειάς συνάρτισης μεταξύ των δύο. Το φως μπορεί πράγματι να επισκεφθεί το *Lichtung*, το ξέφωτο, σε ότι έχει ανοικτό και να αφήσει να παιχνιδίσει μέσα σ' αυτό το φωτεινό με το σκοτεινό. Αλλά ποτέ το φως δεν είναι αυτό που απ' αρχής δημιουργεί το Ανοικτό του *Lichtung*· είναι αντίθετα αυτό, το φως που προϋποθέτει εκείνο, το *Lichtung*. Το Ανοικτό εν τούτοις δεν είναι μόνο ελεύθερο για το φως και τη σκιά, αλλά επίσης για τη φωνή που αντηχεί και της οποίας η ηχώ πηγαίνει σβήνοντας όπως για οτιδήποτε που ηχεί και αντηχεί και του οποίου ο ήχος σβήνοντας χάνεται. Το *Lichtung* είναι ξέφωτο και για την παρουσία και για την απουσία.

Γίνεται αναγκαίο για τη σκέψη, να προσέχει αυτό που εδώ μόλις ονομάστηκε *Lichtung*. Σ' αυτή την περίπτωση, δεν πρόκειται καθόλου για ένα απλό παιχνίδι αναπαραστάσεων που θα έβγαине από απλούς φθόγγους σαν π.χ. το *Lichtung*, όπως θα μπορούσε κανείς με ευκολία να νομίσει. Προέχει μάλλον να προσέξουμε το μοναδικό στο είδος του πράγμα που αποδίδει πιστά η λέξη *Lichtung*.

Εκείνο που ονομάζει αυτή η λέξη σ' ένα πλαίσιο που τώρα είναι αυτό της σκέψης, δηλαδή η ελευθερία του Ανοικτού, υπενθυμίζει μια λέξη του Goethe, ένα «*Urphänomen*». Θα πρέπει να φθάσουμε να πούμε: ένα *Ur Saehe*.

Ο Goethe παρατηρεί: (Αξιώματα και Σκέψεις No 993): «Ας μη πάμε να βρούμε τίποτε πίσω απ' τα φαινόμενα: αυτά τα ίδια είναι το δόγμα». Ερμηνεύουμε: το ίδιο το φαινόμενο, σ' αυτή τη περίπτωση το *Lichtung*, μας τοποθετεί μπροστά στην αποστολή να μάθουμε γι' αυτό ρωτώντας το. Σ' αυτό το πλαίσιο, ίσως μια μέρα η σκέψη, θα μπορούσε να μην κινείται πλέον απ' τη θέση της αλλά επιτέλους ν' αναρωτιέται εάν το ελεύθερο ξέφωτο του Ανοικτού δεν θα ήταν ακριβώς ο τόπος όπου, η ευρύτης του διαστήματος και οι ορίζοντες του χρόνου όπως και ό,τι μέσα σ' αυτά παρουσιάζεται και χάνεται, περιέχονται και γίνονται δεκτά.

Με τον ίδιο τρόπο που η θεωρητική και διαλεκτική σκέψη, η

πρωταρχική ενόραση και η σαφήνειά της μένουν εμπιστευμένες πρώτα στην κυριαρχία του Ανοικτού και του ξέφωτού του. Σαφές είναι εκείνο που ολοκληρωτικά προσφέρεται στην δράση. Evidentia είναι η λέξη με την οποία ο Κικέρων μεταφράζει δηλαδή μεταφέρει στο ρωμαϊκό του κόσμο, την ελληνική ενάργεια. Ενάργεια, όπου ηχεί η ίδια ρίζα με το λατινικό argentum, σημαίνει αυτό που μόνο του και απ' τον εαυτό του ξεκινώντας ρίχνει ένα φως και έρχεται σε φως. Στην ελληνική γλώσσα, κανένα ίχνος μιας ενέργειας της δράσης, του λατινικού videre πρόκειται απλώς γι' αυτό που λάμπει και γυαλίζει. Αλλά η λάμψη δεν είναι δυνατή παρά μόνο όταν βρίσκεται ήδη εκεί το Ανοικτό. Η ακτίνα του φωτός δεν είναι αυτή που πρώτα δημιουργεί το Ανοικτό, αυτή δεν κάνει άλλο από το να διατρέχει μετρώντας το, το ξέφωτο. Μόνο αυτή μπορεί να προσφέρει υποδοχή, προμηθεύοντας σ' αυτή την ίδια την ενάργεια την ελευθερία του ξεδιπλώματος στους κόλπους της οποίας της είναι επιτρεπτή η κίνηση και η παραμονή.

Όλη η φιλοσοφική σκέψη, αυτή που θεληματικά ή όχι απαντάει στο κάλεσμα: zur Sache selbst, είναι στην πορεία της, με τη μέθοδό της, παραδομένη ήδη στην ελευθερία του Ανοικτού. Εν τούτοις, η φιλοσοφία δεν ξέρει τίποτε απ' το Ανοικτό και το ξέφωτό του. Η φιλοσοφία μιλάει, βέβαια, για το φως του πνεύματος αλλά δεν φυλάγεται απ' το ξέφωτο του ανοικτού. Το Lumen Naturale, το φως του πνεύματος, δεν κάνει άλλο παρά να παιχνιδίζει μέσα στο Ανοικτό. Συναντάει βέβαια το Ανοικτό του ξέφωτου, το συνιστά εν τούτοις τόσο λίγο όσο το χρειάζεται για να μπορέσει να απλωθεί σ' ότι είναι παρόν μέσα στο Ανοικτό. Αυτό δεν είναι αληθινό για τη μέθοδο της φιλοσοφίας μόνο, αλλά και για την καθαυτό αποστολή της, δηλαδή για την κατάσταση αυτού που είναι παρόν. Κατά πόσο, ακόμα και μέσα στην υποκειμενικότητα, πάντα το υποκείμενο, το ύποκείμενο αυτό που είναι πάντα εκεί, δηλαδή το παρόν στην κατάσταση παρουσίας του είναι στη σκέψη, δε μπορούμε να το δείξουμε αναλυτικά εδώ. (Βλέπε σ' αυτό το θέμα: Heidegger, Nietzsche, τ. II σελ. 429).

Εδώ προσέχουμε άλλο πράγμα. «Οτιδήποτε είναι παρόν ή όχι,

δοκιμασμένο, αντιληπτό και εκτεθειμένο σαν τέτοιο, κάθε φορά η κατάσταση παρουσίας του, παραμένει εμπιστευμένη, σαν άφιξη στην παραμονή του Ανοικτού, στην ήδη ανοικτή διάσταση του Ανοικτού.

Κάθε μεταφυσική, συμπεριλαμβανομένου και του ομολόγου της του θετικισμού, μιλάει τη γλώσσα του Πλάτωνα. Ο θεμελιακός λόγος της σκέψης, αυτής που εκθέτει και το είναι του όντος, είναι είδος, ιδέα δηλαδή η όψη μέσα στην οποία το ον εμφανίζεται σαν τέτοιο. Μια τέτοια όψη είναι εντούτοις μια μορφή της κατάστασης παρουσίας. Καμιά όψη χωρίς φως. Ο Πλάτωνας ήδη κάτι ήξερε απ' αυτά. Αλλά ούτε το φως ούτε ακόμα και η διαύγεια χωρίς το ξέφωτο του Ανοικτού. Ακόμα και το σκοτεινό το χρειάζεται. Πώς αλλιώς θα μπορούσαμε να μπούμε στο σκοτάδι της νύχτας; Εντούτοις απ' τη μια άκρη της φιλοσοφίας στην άλλη το Ανοικτό που κυριαρχεί ήδη και μέσα στο είναι, μέσα στην κατάσταση παρουσίας, μένει σαν τέτοιο, ανέγγιχτο από σκέψη, παρ' όλο που στην αρχή της φιλοσοφίας έγινε λόγος για το ξέφωτο του Ανοικτού.

Ποια ονόματα το ξανακαλούν με μια λέξη; Και πού βρίσκομε αυτό το ξανακάλεσμα; Απάντηση: στο ποίημα του Παρμενίδη, που απ' όσο ξέρουμε υπήρξε ο πρώτος που στοχάστηκε αυτός ο ίδιος το είναι του όντος καθαυτό, και που σήμερα ακόμα, παρ' όλο που κανένα αυτί δεν το(ν) ακούει, εντούτοις μιλάει μέσα στις επιστήμες στις οποίες αναλύεται η φιλοσοφία.

Να το κάλεσμα του οποίου ο Παρμενίδης ακούει την προτροπή:

Χρεὼ δέ σε πάντα πυθέσθαι «ἤμὲν Ἀληθείης εὐκυκλέος ἀτρεμῆς ἦτορ ἠδέ βροτῶν δόξας, ταῖς οὐκ ἔνι πίστις ἀληθῆς.

«Αλλά σου πρέπει εσένα να τα μάθεις όλα τόσο/ για του Ανοικτού-χωρίς-κάλυψη, τέλεια στρογγυλότητα, την ατρόμητη καρδιά/ όπως και για τη γνώμη των θνητών, όπου τίποτε δεν έχει βάθος (βάση) στο Ανοικτό-χωρίς-κάλυψη».

Σ' αυτό το κείμενο καθορίζεται η Αληθεία, η κατάσταση που δεν είναι σε καμιά κάλυψη. Αποκαλείται «τέλεια στρογγυλότητα»,

γιατί η στάση της αντιστοιχεί στην τέλεια καμπύλη του κύκλου, πάνω στη γραμμή του οποίου, σε κάθε σημείο αρχή και τέλος συμπίπτουν. Από μια τέτοια στάση αποκλείεται κάθε δυνατότητα παρεκτροπής, μεταμφίεση και έκλειψη.

Στον άνθρωπο τον προικισμένο με κρίση, ανατίθεται να δοκιμάσει την χωρίς τρόμο καρδιά, αυτή που η ουσία της είναι το να μην είναι σε καμιά κάλυψη. Αλλά τι λέει ο λόγος που επικαλείται την ατρόμητη καρδιά για κείνο που η φύση του είναι ν' αποφεύγει την κάλυψη; Ο ίδιος αυτός την ονομάζει στο πιο χαρακτηριστικό της σημείο: καθορίζει την ειρήνη του χώρου που συγκεντρώνει στον εαυτό του αυτό που έπειτα παρέχει την κατάσταση του είναι έξω από κάθε κάλυψη. Είναι το ξέφωτο του Ανοικτού. Ρωτάμε: ανοικτό για ποιο πράγμα; Έχουμε κιόλας προσέξει ότι η κατεύθυνση κάθε σκέψης – τόσο της θεωρητικής όσο και της εννοιατικής σκέψης – αποζητά το Ανοικτό και το ξέφωτό του που μπορεί να μετρηθεί με την διαδρομή του. Αλλά είναι εκεί που επίσης κατοικεί στην ανάπαυσή της η δυνατότητα της ολοκληρωτικής Παρουσίας, με μια λέξη εκείνη στην οποία επέρχεται και η κυριαρχία της παρουσίας.

Αυτό που πριν απ' όλα προμηθεύει την κατάσταση της μη-κάλυψης, είναι ο δρόμος πάνω στον οποίο βαδίζει η σκέψη, στο ίχνος του μοναδικού και ανοίγεται σ' αυτό: όπως εστί...είναι: «που παρουσία ξεδιπλώνεται η παρουσία». Το ξέφωτο του Ανοικτού πριν απ' όλα δίνει τη δυνατότητα του δρόμου προς την κατάσταση παρουσίας στην οποία φέρνει, σ' αυτή την ίδια, την κυριαρχία.

Την Αλήθεια, την κατάσταση της μη-κάλυψης, πρέπει να τη σκεφτούμε σαν το ίδιο το Ανοικτό του ξέφωτου που αφήνει να επέλθει το είναι και η σκέψη στην παρουσία τους, το ένα στο άλλο και το ένα για το άλλο. Η γαλήνια καρδιά που είναι το *Lichtung*, ξέφωτο του Ανοικτού, είναι το άσυλο στους κόλπους του οποίου βρίσκει το χώρο της η συμφωνία τους μέσα στην ενότητα του Ίδιου.

Μόνο μέσα σ' αυτή τη συμφωνία βρίσκει βάση κάθε παράκληση μιάς πιθανής ανακούφισης της σκέψης. Χωρίς την προηγούμενη εμπειρία

της Αλήθειας ως *Lichtung*, το να πει κανείς ότι μια σκέψη αποτελεί ή όχι νόμο, δε σημαίνει τίποτε. Από πού ο πλατωνικός καθορισμός της κατάστασης παρουσίας σαν ιδέας αντλεί τη νομιμότητά του; Σχετικά με τι η ερμηνεία της παρουσίας σαν ενέργειας μπορεί ν' αποτελέσει νόμο; Αυτές τις ερωτήσεις από τις οποίες τόσο παράξενα απέχει η φιλοσοφία, δεν μπορούμε ούτε να τις θέσουμε, όσο δεν αποκτήσαμε την εμπειρία εκείνου που χρειάστηκε ν' αποκτήσει ο Παρμενίδης: της Αληθείας, της κατάστασης της μη-κάλυψης. Ο δρόμος που οδηγεί ως εκεί, χωρίζεται απ' εκείνον πάνω στον οποίο οι θνητοί δεν μπορούν να κάνουν άλλο παρά να περιπλανιούνται κάτω από την επήρεια εκείνου που νομίζουν αληθινό. Η Αλήθεια όπως και ο ίδιος ο θάνατος δεν είναι θνητά.

Αν μεταφράζω επίμονα τη λέξη Αλήθεια με το κατάσταση μη-κάλυψης δεν το κάνω από αγάπη προς την ετυμολογία αλλά από συνείδηση αυτού με το οποίο έχω να κάνω, για να του παραμείνω πιστός στοχαζόμενος αυτό που έχει ονομαστεί: είναι και σκέψη. Η μη-κάλυψη είναι, για να πούμε έτσι, το στοιχείο στο βάθος του οποίου τόσο το είναι όσο και η σκέψη είναι το ένα για το άλλο και είναι το ίδιο. Η Αλήθεια ονομάστηκε βέβαια απ' την αρχή της φιλοσοφίας, αλλά στα επόμενα χρόνια, δεν έγινε καθαυτή θέμα σκέψης σαν τέτοια, απ' τη φιλοσοφία. Γιατί η αποστολή της φιλοσοφίας σα μεταφυσικής είναι κατά τον Αριστοτέλη το να σκέπτεται κανείς το ον σαν τέτοιο με οντο-θεολογικό τρόπο.

Εάν είναι έτσι, τότε, μας επιτρέπεται να θεωρήσουμε ότι η φιλοσοφία είχε παραμελήσει κάτι, ότι το είχε αφήσει να χαθεί και ότι έτσι κηλιδώθηκε με μια θεμελιώδη παράληψη. Η στροφή προς ό,τι μέσα στη φιλοσοφία παραμένει ανέγγιχτο από σκέψη, δεν αποτελεί κριτική της φιλοσοφίας. Εάν αυτή τη στιγμή ήταν αναγκαία μια κριτική τότε θα έπρεπε να αφορά το εγχείρημα μάλλον που απ' το *Sein und Zeit* δεν παύει να γίνεται όλο και περισσότερο πειστικό: Η υποβολή στο τέλος της φιλοσοφίας της ερώτησης μιας πιθανής αποστολής τής σκέψης.

Γιατί, παρ' όλα αυτά είναι τώρα καιρός ν' αναρωτηθούμε: γιατί

ο ελληνικός όρος Αλήθεια δεν μεταφράζεται πλέον εδώ με την κλασσική λέξη «verité»; (αλήθεια). Η απάντηση πρέπει να είναι: καθ' όσον αντιλαμβανόμαστε τη λέξη «αλήθεια» με την κοινή σημασία που έχει στην παράδοση και που είναι η συμφωνία, εμφανιζόμενη αυτή η ίδια στο επίπεδο του όντος, της γνώσης με το ον και επίσης όταν η αλήθεια ερμηνεύεται σα βεβαιότητα της γνώσης που αναφέρεται στο ον, τότε την Αλήθεια, την κατάσταση μη-κάλυψης, όπως αναφέρεται στο Ανοικτό δεν επιτρέπεται να την ταυτίζουμε με την έννοια της verité.

Εντελώς αντίθετα, είναι η Αλήθεια, είναι η μη-κάλυψή της, που μόνη κάνει δυνατό να υπάρχει verité. Γιατί μόνο μέσα στο στοιχείο του Lichtung, στο ξέφωτο του Ανοικτού, τόσο το είναι όσο και η σκέψη, η ίδια η verité μπορεί να είναι αυτό που είναι. Ενάργεια, βεβαιότητα σε κάθε κλίμακα, κάθε είδος επαλήθευσης αυτού που μπορεί να είναι verité κινούνται πλέον μαζί μ' αυτήν, στην περιοχή του Ανοικτού.

Η Αλήθεια, η μη-κάλυψη σα ξέφωτο παρουσίας δεν είναι ακόμα ή verité. Είναι λοιπόν κάτι λιγότερο απ' την verité; Μήπως είναι κάτι περισσότερο, αν πράγματι αυτή μόνη κάνει δυνατή τη συμφωνία και τη βεβαιότητα κι αν ακόμα καμιά παρουσία, καμιά παρουσίαση δεν μπορούν να συμβούν έξω απ' την περιοχή του Ανοικτού;

Ας εμπιστευθούμε μια τέτοια ερώτηση σαν αποστολή στη σκέψη. Αλλά εκεί η σκέψη πρέπει ν' αναδιπλωθεί έως ότου αναρωτηθεί ακόμα κι αν μπορεί να θέσει αυτή την ερώτηση όσο ακόμη σκέπτεται με φιλοσοφικό τρόπο, δηλαδή, στην αυστηρή έννοια της μεταφυσικής που δε ρωτά αυτό που είναι παρόν παρά μόνο προς την κατεύθυνση της παρουσίας του.

Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, να τι είναι ξεκάθαρο: το να ρωτάμε προς την κατεύθυνση της Αλήθειας της μη-κάλυψης σαν τέτοιας, δεν είναι το να θέτουμε την ερώτηση της verité. Γι' αυτό δεν ήταν στο μέτρο αυτού που ήταν προς σκέψη και γι' αυτό από εκεί και πέρα ήταν πλάνη το να καθορίζεται ως «verité» η Αλήθεια με την έννοια του Lichtung. Το να μιλάμε για την

«verité του είναι» έχει, στη Λογική του Hegel, τη νόμιμη σημασία του, καθόσο αλήθεια σημαίνει εδώ βεβαιότητα της απόλυτης γνώσης. Αλλά ο Hegel δεν ανησυχεί καθόλου όπως δε θ' ανησυχήσει και ο Husserl, όπως δε θ' ανησύχησε ποτέ καμιά μεταφυσική, για το είναι σαν είναι, δηλαδή γι' αυτή την ερώτηση: κατά πόσο η παρουσία είναι δυνατή σαν τέτοια; Παρουσία δεν υπάρχει παρά στην περιοχή του Ανοικτού. Με την Αλήθεια ονομάζεται βέβαια καθαρά το Ανοικτό, αλλά δεν γίνεται θέμα σκέψης σαν τέτοιο.

Η κοινή έννοια της verité δεν σημαίνει την κατάσταση της μη-κάλυψης. Ούτε και στην φιλοσοφία των Ελλήνων.

Συχνά σημειώνεται και δικαίως, ότι στον Όμηρο ήδη, η λέξη αληθές δε λέγεται ποτέ παρά στα *verba dicendi*, λόγια που εκφράζουν μια αναγγελία, κι από κει κι ύστερα με την έννοια της ορθότητας αυτής της αναγγελίας, της εμπιστοσύνης που μπορεί να έχει κανείς σ' αυτή, αλλά καθόλου με την έννοια της μη-κάλυψης του πράγματος. Αλλά αυτή η ένδειξη πριν απ' όλα σημαίνει ότι ούτε οι ποιητές ούτε η κοινή χρήση της γλώσσας και ούτε η φιλοσοφία απ' τη μεριά της δεν προσπαθούν ν' αναρωτηθούν πώς η αλήθεια, δηλαδή η ορθότητα της αναγγελίας δεν είναι εγγυημένη αυτή η ίδια παρά μέσα στο στοιχείο που είναι αυτό το Ανοικτό της παρουσίας.

Μέσα στον ορίζοντα αυτών των ερωτημάτων πρέπει ν' αναγνωρίσουμε ότι η Αλήθεια με την έννοια της μη-κάλυψης της παρουσίας είναι, απ' την αρχή ήδη, αποκλειστικά, σαν ακρίβεια της αναπαράστασης και ορθότητα της αναγγελίας που έγινε αισθητή. Αλλά από κει και πέρα, ακόμα και η θέση μιας αντικατάστασης της ουσίας της αλήθειας που θα την είχε οδηγήσει απ' τη μη-κάλυψη στους κόλπους του Ανοικτού στην ορθότητα της αναγγελίας, δεν στηρίζεται. Αντί γι' αυτή τη θέση αρμόζει να πούμε: η Αλήθεια σαν άνοιγμα ενός κόσμου της παρουσίας και της παρουσίας του όντος μέσα στη σκέψη και μέσα στο λόγο εκδηλώνεται απ' την αρχή ήδη με τη μορφή της ομοιώσεως και της *adaequatio*, δηλαδή της verité.

Αλλά αυτή η κατάσταση των πραγμάτων μας κάνει πάλι ν' απορούμε: πώς γίνεται, στην κοινή εμπειρία και στην κοινή γλώσσα των ανθρώπων να εμφανίζεται η Αλήθεια, η μη-κάλυψη, μόνο σαν ορθότητα της αναγγελίας και σαν ικανότητα του λόγου να γίνεται πιστευτός; Αυτό προέρχεται από το ότι η εκστατική παραμονή του ανθρώπου μέσα στο Ανοικτό της παρουσίας δεν στρέφεται παρά σε ό,τι του είναι άμεσα παρόν και στην παρουσίαση που γίνεται συνήθως εκεί; Αλλά τι να καταλάβουμε απ'αυτά εάν όχι ότι η παρουσία σαν τέτοια και περισσότερο ακόμα το Ανοικτό που την κάνει δυνατή παραμένουν αόρατα; Δεν έχει πραγματικά επιχειρηθεί και γίνει θέμα σκέψης παρά μόνο οτιδήποτε φέρνει η Αλήθεια σαν ξέφωτο του Ανοικτού και κατά κανένα τρόπο αυτό που είναι αυτή καθαυτή.

Αυτό που είναι στον ίδιο της τον εαυτό παραμένει σε κάλυψη. Πρόκειται για αποτέλεσμα απλής σύμπτωσης; Μήπως δεν είναι παρά το αποτέλεσμα μιας παράλειψης από μέρους της ανθρώπινης σκέψης; Ή μήπως βαδίζει έτσι γιατί η αποτράβηξη, η παραμονή σε κάλυψη, με μια λέξη η Λήθη ανήκει στην Αλήθεια, όχι σαν απλή προσθήκη, ούτε όπως η σκιά ανήκει στο φως, αλλά σαν η ίδια η καρδιά της Αλήθειας; Κι αυτό που κυριαρχεί στους κόλπους μιας τέτοιας κάλυψης απ' όπου αναλαμβάνει το Ανοικτό της παρουσίας, θα ήταν τότε –και με ποια δύναμη να προσφέρει– καταφύγιο και φύλακας εκείνου απ' όπου έρχεται το ξεδίπλωμα της μη-κάλυψης, αυτού μέσα στο οποίο μόνο απ' το παρόν μπορεί να εμφανισθεί με τη σειρά του, με τη λάμψη της παρουσίας;

Αν ήταν έτσι, τότε το *Lichtung*, το Ανοικτό μέσα στο ξέφωτό του, δε θα ήταν μόνο το άνοιγμα ενός κόσμου της παρουσίας, αλλά το ξέφωτο της κάλυψης της παρουσίας, εκείνο μιας προφύλαξης που κι αυτή η ίδια είναι σε κάλυψη. Εάν ήταν έτσι, τότε μ'αυτή μόνο την ερώτηση θα μπαίναμε σ' ένα δρόμο πού οδηγεί στην αποστολή της σκέψης όταν η φιλοσοφία φτάνει στο τέλος της.

Αλλά τι! Όλα αυτά που ειπώθηκαν μέχρι τώρα δεν είναι παρά αθεμέλειωτος μυστικισμός ή ακόμα και κακή μυθολογία– τέλος πάντων ολέθριος παραλογισμός και άρνηση του πνεύματος;

Αντιρωτώ: τι σημαίνει ratio, νους, νοεῖν εννοώ και νόηση; Τι σημαίνει αρχή και ιδίως «ἀρχὴ ὅλων τῶν ἀρχῶν»; Θα μπορέσουμε ποτέ να καθορίσουμε ικανοποιητικά, αν αποφύγουμε να το κάνουμε σύμφωνα με το ελληνικό πρότυπο, τη δοκιμασία της Αλήθειας σα μη-κάλυψη στους κόλπους του

Ανοικτού, για να τη σκεφθούμε έπειτα, ξεπερνώντας αυτή την ίδια την ελληνική εμπειρία, σαν το ξέφωτο της κάλυψης του Ανοικτού; Όσο το πνεύμα και ο λογισμός αυτά καθαυτά, θα παραμένουν άξια να γίνουν ερώτηση, το να μιλάει κανείς για παράλογο δε θα στηρίζεται πουθενά. Ο τεχνικο-επιστημονικός ορθολογισμός που διέπει τη σημερινή εποχή μάταια προσπάθησε να εγκαθιδρύσει το δίκαιό του με τρόπο καθημερινά πιο συναρπαστικό, με αποτελεσματικότητα που μόλις μπορούμε να συλλάβουμε τι μπορεί να γίνει: αυτή η αποτελεσματικότητα δεν ξέρει τίποτε από εκείνο που, πρωταρχικότερα, ανοίγει την ίδια τη δυνατότητα του λογικού και του παράλογου. Η αποτελεσματικότητα αποδείχνει ότι ο τεχνικο-επιστημονικός ορθολογισμός είναι εντάξει. Αλλά η εμφάνιση εκείνου που είναι μέσα στην ευρύτητά του, μήπως εξαντλείται μέσα στο αποδεικτέο; Η επιμονή στο αποδεικτέο δεν κόβει το δρόμο που οδηγεί σ'εκείνο που είναι;

Ίσως είναι μια πιο νηφάλια σκέψη απ' την ακαταπίεστη ορμή της λογίκευσης και ό,τι έχει το ελκτικό η κυβερνητική. Αυτή η έλξη μάλλον θα μπορούσε να είναι το αποκορύφωμα του παράλογου.

Ίσως να είναι μια σκέψη ξένη προς τη διάκριση του λογικού και του παράλογου, ακόμα πιο νηφάλια απ' την επιστημονική τεχνική, πιο νηφάλια και γι' αυτό στο περιθώριο, χωρίς επίδραση στον κόσμο, και όμως έχοντας τη δική της αναγκαιότητα. Εάν το ερώτημα της αποστολής μιας τέτοιας σκέψης τίθεται σ' εμάς, τότε δεν είναι μόνο και πρωταρχικά αυτή η σκέψη, είναι επίσης η ίδια η ερώτηση που ανησυχεί γι' αυτό, που φτάνει στην καρδιά της ερώτησης. Απέναντι σ' όλη την παράδοση της φιλοσοφίας αυτό σημαίνει: όλοι, όσοι κι αν είμαστε, έχουμε ανάγκη παιδείας στη σκέψη και πριν απ' αυτό ακόμα περισσότερο, έχουμε ανάγκη να γνωρίζουμε τι μπορεί να θέλει να πει ή όχι παιδεία στην

περιοχή της σκέψης.

Ο Αριστοτέλης πάνω σ' αυτό μας ειδοποιεί στο βιβλίο IV των Μεταφυσικών του (1006 και επ.) ἔστι γὰρ ἀπαιδευσία τὸ μὴ γινώσκειν τίνων δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν καὶ τίνων οὐ δεῖ.

Αυτός ο λόγος απαιτεί προσεκτικό στοχασμό. Γιατί δεν έχει ακόμα αποφασιστεί με ποιο τρόπο πρέπει να δοκιμαστεί, αυτό για το οποίο καμιά απόδειξη δεν είναι επίκαιρη, εάν εν τούτοις πρέπει να γίνει προσιτή στη σκέψη. Πρόκειται εδώ για διαλεκτική μεσολάβηση ή για πρωταρχικά προσφέρουσα ενόραση ή για καμιά απ' τις δύο; Εδώ η απόφαση δε μπορεί να προέλθει παρά από το είναι, από εκείνο που ανήκει σ' αυτό το οποίο, πριν από κάθε τι άλλο απαιτεί από εμάς μια ελεύθερη πρόσβαση. Αλλά πώς με τη σειρά του θα μπορούσε να μας κάνει δυνατή την απόφαση εάν δεν το έχουμε αφήσει να έρθει ως εμάς; Μέσα σε ποιο κύκλο βρισκόμαστε και πραγματικά χωρίς καμιά διέξοδο; Μήπως είναι η εὔκυκλος Ἀλήθειη, η χωρίς-κάλυψη, τέλεια στρογγυλότητα θεωρουμένη με τη σειρά της σα *Lichtung*, σαν ξέφωτο του Ανοικτού; Αλλά τότε η αποστολή της σκέψης δε θα είχε για τίτλο αντί για το *Sein und Zeit* (είναι και χρόνος): *Sein und Lichtung*.

Δυο ερωτήσεις πρόκειται νά τεθούν:

1.- Σε τι η φιλοσοφία, στην σημερινή της εποχή μπήκε στο τελικό της στάδιο;

2.- Ποια αποστολή, στο τέλος της φιλοσοφίας, επιφυλάσσεται στη σκέψη;

Σε τι η φιλοσοφία στη σημερινή εποχή μπήκε στο τελικό της στάδιο;

Καταλαβαίνουμε πολύ εύκολα το τέλος ενός πράγματος με μια έννοια τελείως αρνητική όπως την απλή παύση, όπως το σταμάτημα μιας διαδικασίας, εάν όχι και σαν διάλυση και αδυναμία. Εντελώς αντίθετα, η έκφραση «τέλος φιλοσοφίας» σημαίνει την τελείωση της μεταφυσικής. Αλλά απ' τη μια άκρη της φιλοσοφίας

στην άλλη, είναι η σκέψη του Πλάτωνα που με διάφορες μορφές, παραμένει καθοριστική. Η μεταφυσική είναι από πάνω μέχρι κάτω πλατωνική. Ο ίδιος ο Nietzsche χαρακτηρίζει τη φιλοσοφία του σαν αναστροφή του πλατωνισμού. Με την αναστροφή του πλατωνισμού, πραγματοποιείται λοιπόν η ακρότατη δυνατότητα της φιλοσοφίας.

Τέλος σημαίνει τελείωση: αλλά αυτές οι δυνατότητες πρέπει να συμπεριληφθούν σ' όλο τους το πλάτος. Γιατί στη φιλοσοφία ανήκει ένα χαρακτηριστικό σημείο, Κι αυτό απ' την εποχή της ελληνικής φιλοσοφίας: δηλαδή η εξέλιξη των διαφόρων επιστημών στο εσωτερικό του χώρου που ανοίχτηκε απ' τη φιλοσοφία. Η εξέλιξη των επιστημών και συγχρόνως το ξεπέρασμά τους της φιλοσοφίας αποτελούν μέρος της τελείωσης της φιλοσοφίας.

Το τέλος της φιλοσοφίας σημαίνει: αρχή του παγκόσμιου πολιτισμού εφ' όσο απαντάει, με την εξέλιξη των επιστημών, στο πρωταρχικό ξεκίνημα της ίδιας της φιλοσοφίας.

Αλλά υπάρχει για τη σκέψη, εκτός απ' την ύστατη δυνατότητα που είναι η ανάλυση της φιλοσοφίας στην ανάπτυξη των τεχνικοποιημένων επιστημών, μια πρώτη δυνατότητα απ' όπου η φιλοσοφική σκέψη θα μπορούσε βέβαια να βρει διέξοδο αλλά που δεν ήταν εντούτοις σε θέση, να δοκιμάσει και να επιχειρήσει;

Γι' αυτό τίθεται η δεύτερη ερώτηση:

Ποια αποστολή, στο τέλος της φιλοσοφίας, επιφυλάσσεται ακόμα στη σκέψη;

Κάθε απόπειρα να στρέφει κανείς το βλέμμα προς την αποστολή, ίσως, της σκέψης γυρίζει πίσω για να λάβει υπόψη το σύνολο που είναι η ιστορία της φιλοσοφίας. Από τούτο και μόνο μια τέτοια σκέψη οπωσδήποτε παραμένει πολύ πιο χαμηλά απ' το μεγαλείο των φιλοσόφων.

Αυτή η σκέψη προσπαθεί μόνο, απέναντι στο παρόν, να κάνει ν' ακουστεί σ' ένα προανάκρουσμα, κάτι που απ' τα βάθη των αιώνων, ακριβώς στην αρχή της φιλοσοφίας, ειπώθηκε ήδη γι'

αυτήν χωρίς να το έχει από μόνη της σκεφθεί.

Υποβολή του ερωτήματος της αποστολής της σκέψης, σημαίνει: καθορισμό αυτού που, μέσα στον ορίζοντα της φιλοσοφίας, αφορά τη σκέψη, αυτού που για τη σκέψη δεν παύει να είναι ερώτηση, αυτού που είναι το κεντρικό σημείο της ερώτησης. Αυτό είναι στα γερμανικά το *die sache*: το θέμα προς συζήτηση, αυτό που ονομάζει τόσο ο Hegel όσο και ο Husserl. Τι είναι λοιπόν αυτό που παραμένει ανέγγιχτο από σκέψη, τόσο μέσα στην καθαυτό αποστολή της φιλοσοφίας όσο και μέσα στη μέθοδο που δεν της ανήκει λιγώτερο;

Με τον Hegel, πχ. η θεωρητική διαλεκτική είναι ο τρόπος σύμφωνα με τον οποίο η αποστολή της φιλοσοφίας, δηλαδή η υποκειμενικότητα, ξεκινώντας απ' τον εαυτό της και για τον εαυτό της, μπαίνει στη διάσταση της παρουσίας και έτσι εκτίθεται σ' ένα παρόν. Μια τέτοια παρουσία αναγκαστικά συμβαίνει μέσα σε μια ωρισμένη διαύγεια. Μόνο μέσω αυτής της διαύγειας αυτό που εμφανίζεται μπορεί να γίνει ορατό, δηλαδή να παρουσιαστεί. Αλλά αυτή η ίδια η διαύγεια έχει την ανάπαυσή της μέσα στην ελευθερία, που είναι ακόμα περισσότερο σε κάλυψη του Ανοικτού.

Ονομάζουμε αυτή τη κατάσταση ανοίγματος που μόνη κάνει δυνατό σε οτιδήποτε να δοθεί στην δράση: *die Lichtung*. Το ουσιαστικό *Lichtung* παραπέμπει στο ρήμα *lichten*. Το επίθετο *licht* είναι η ίδια λέξη με το *leight* (ελαφρός). *Etwas lichten* σημαίνει: κάνω κάτι ελαφρό, το κάνω ανοιχτό κι ελεύθερο, πχ. ξεκαθαρίζω σ' ένα μέρος τό δάσος, το ξελαφρώνω από τα δένδρα. Το ελεύθερο διάστημα που έτσι εμφανίζεται είναι το *Lichtung*. Τίποτε το κοινό ανάμεσα στο *Licht*, που σημαίνει ελαφρό, ξελαφρωμένο και το άλλο επίθετο *licht* που είναι το φωτεινό ή λαμπερό. Πρέπει να προσέξουμε για να καταλάβουμε τη διαφορά μεταξύ του *Lichtung* (ξέφωτο) και *Licht* (φως). Αλλά το φως μπορεί να επισκεφθεί το ξέφωτο, ό,τι έχει το ανοικτό, και να κάνει να παιχνιδίσει σ' αυτό το φως με το σκοτάδι. Δεν είναι όμως ποτέ το φως που αρχικά δημιουργεί το Ανοικτό του ξέφωτου· είναι αντίθετα αυτό, το φως που προϋποθέτει εκείνο, το ξέφωτο. Το ξέ-

φωτο, το Ανοικτό, δεν είναι μόνο ελεύθερο για το φως και τη σκιά, αλλά επίσης και για τη φωνή και για όλα όσα ηχούν και αντηχούν. Το Lichtung είναι ξέφωτο και για την παρουσία και για την απουσία.

Ίσως μια μέρα η σκέψη, θα μπορούσε να μην κινείται πλέον απ' τη θέση της αλλά ν' αναρωτιέται επιτέλους εάν το ελεύθερο ξέφωτο του Ανοικτού δεν ήταν ακριβώς ο τόπος όπου η ευρύτης του διαστήματος και οι ορίζοντες του χρόνου όπως και ότι μέσα σ' αυτά παρουσιάζεται και χάνεται, περιέχονται και γίνονται δεκτά.

Η φιλοσοφία μιλάει βέβαια για το φως του πνεύματος αλλά δε φυλάγεται απ' το ξέφωτο του Ανοικτού. Το *lumen naturale*, το φως του πνεύματος, δεν κάνει άλλο παρά να παιχνιδίζει μέσα στο Ανοικτό. Συναντάει βέβαια το Ανοικτό του ξέφωτου, το συνιστά εντούτοις τόσο λίγο, όσο μάλλον το χρειάζεται για να μπορέσει να απλωθεί σ' ό,τι είναι παρόν μέσα στο Ανοικτό. Εν τούτοις, απ' τη μια άκρη της φιλοσοφίας στην άλλη, το Ανοικτό που ήδη κυριαρχεί μέσα στο ίδιο το είναι, μέσα στην κατάσταση παρουσίας, σαν τέτοιο παραμένει ανέγγιχτο από σκέψη. Η συνέπεια είναι ότι όχι λιγώτερο σκοτεινό παραμένει το γιατί και πώς ο καθορισμός του είναι του όντος δεν παύει να αλλάζει απ' τη μια άκρη της φιλοσοφίας στην άλλη. Από πού ο πλατωνικός καθορισμός της κατάστασης παρουσίας σαν ιδέα αντλεί τη νομιμότητά του; Αναφορικά σε τι η ερμηνεία της παρουσίας σαν ενέργεια μπορεί ν' αποτελέσει νόμο; Αυτές τις ερωτήσεις απ' τις οποίες τόσο παράξενα μένει μακριά η φιλοσοφία, δε μπορούμε ούτε καν να τις θέσουμε, όσο δεν αποκτήσαμε την εμπειρία εκείνου που χρειάστηκε ν' αποκτήσει ο Παρμενίδης: της Αλήθειας*, της κατάστασης της μη-κάλυψης.

Αν μεταφράζω επίμονα τη λέξη Αλήθεια με το «κατάσταση μη-κάλυψης» δεν το κάνω από ανάγκη προς την ετυμολογία αλλά από συνείδηση αυτού που έχω να κάνω για να του παραμείνω πιστός στοχαζόμενος αυτό που έχει ονομαστεί: είναι και σκέψη. Το να μην είναι σε κάλυψη είναι για να πούμε έτσι, το στοιχείο στους κόλπους του οποίου τόσο το είναι όσο και η σκέψη είναι το ένα

για το άλλο και είναι το ίδιο. Μόνο μέσα στο στοιχείο του *Lichtung*, μέσα στο ξέφωτο του Ανοικτού, τόσο το είναι όσο και η σκέψη, η ίδια η αλήθεια μπορεί να είναι αυτό που είναι. Η αλήθεια, η μη-κάλυψη σαν ξέφωτο παρουσίας, δεν είναι ακόμα η αλήθεια στην κοινή έννοια της ορθότητας και εγκυρότητας των αναλογιών. Είναι λοιπόν κάτι λιγότερο απ' την *verité*; Δεν είναι περισσότερο;

Ας εμπιστευθούμε μια τέτοια ερώτηση σαν αποστολή στη σκέψη. Αυτό που είναι η αλήθεια στον ίδιο της τον εαυτό παραμένει σε κάλυψη. Πρόκειται για αποτέλεσμα απλής σύμπτωσης; Μήπως δεν είναι παρά το αποτέλεσμα μιας παράλειψης από μέρους της ανθρώπινης σκέψης; Ή μήπως βαδίζει έτσι γιατί το ν' αποτραβηχτεί, να παραμείνει σε κάλυψη, με μια λέξη η λήθη ανήκει στην Αλήθεια, όχι σαν απλή προσθήκη, ούτε όπως η σκιά ανήκει στο φως αλλά σαν την ίδια την καρδιά της Αλήθειας; (Ποίημα του Παρμενίδη, 1,29).

Εάν ήταν έτσι, τότε το *Lichtung*, το Ανοικτό μέσα στο ξέφωτό του, δεν θα ήταν μόνο το άνοιγμα ενός κόσμου της παρουσίας.

Εάν ήταν έτσι, τότε θα ήταν μόνο μ' αυτή την ερώτηση που θα μπαίναμε σ' ένα δρόμο που οδηγεί στην αποστολή της σκέψης, όταν η φιλοσοφία φτάνει στο τέλος.

Πώς να μάθουμε αν είναι έτσι; Γι' αυτό, αυτό που πρώτα έχουμε ανάγκη είναι μια παιδεία της σκέψης. Από πού αυτή η παιδεία πρέπει να κάνει να βγει η σκέψη; Δεν είναι απ' την ίδια την φιλοσοφία; Το πρώτο βήμα σ' αυτό το μονοπάτι ήταν το *Sein und Zeit*. Αλλά το μονοπάτι που πήραμε και η αποστολή της σκέψης διακρινόμενη καλύτερα, απαιτούν τώρα έναν καθορισμό πιο συναφή με το θέμα που άλλοτε ενδεικνυόταν κάτω απ' τον τίτλο *Sein und Zeit*. Ο τίτλος πρέπει τώρα να ηχεί έτσι: *Anwesenheit und Lichtung*.